

Леоненко П.М.,

доктор економічних наук, професор, перший проректор
Київського державного університету економіки і фінансів
Міністерства фінансів України,

Бурунова О.А.,

старший викладач кафедри економічної теорії
Волинського державного університету імені Лесі Українки

КРЕДИТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО БАНКУ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

Розглянуто роль Державного земельного банку Другої Речі Посполитої в розвитку сільськогосподарського підприємництва. Також на основі архівних матеріалів визначено основні напрями діяльності банку, проаналізовано джерела формування капіталу та кредитну політику банківської установи в Західній Україні в 20–30-х роках ХХ століття.

The article deals with the role of the State Land Banks in the Second Reich Pospolita in the development of agricultural entrepreneurship. On the basis of archival materials the authors determine the main directions of the bank's activity and analyze the sources of forming capital and credit policy of the banking establishment in Western Ukraine in the 20-30s of the 20th century.

До складу кредитної системи країни обов'язково входять земельні банки. Це — банк, основною діяльністю якого є надання послуг із земельного кредиту, тобто кредиту під заставу землі або іншої сільськогосподарської маєтності. Діяльність земельних банків сприяє розвитку сільського господарства, бо серед представників різних галузей економіки найбільше потерпають від нестачі доступних та довгострокових кредитних ресурсів сільськогосподарські товаровиробники. Комерційні банки, які є потенційними кредиторами, неохоче кредитують аграрний сектор української економіки через складне фінансове становище переважної більшості безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції, звуженість об'єкта застави, яким нині є лише основні фонди, низьку їх ліквідність унаслідок високого ступеня фізичного та морального зносу. Тому земельний банк повинен бути державною кредитною установою. Так, у Німеччині контрольний пакет акцій іпотечних банків, які займаються кредитуванням сільського господарства, належить здебільшого державі, у Швеції іпотечні банки перебувають під контролем держави. Земельним кодексом України, прийнятим у 2001 році, передбачається створення Державного земельного (іпотечного) банку. Згодом закінчується п'ятирічний мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, вищезгадана банківська установа як елемент інфраструктури іпотечного ринку відсутня. Проте законодавчі акти про спеціалізовані земельно-іпотечні банки у постсоціалістичних країнах були прийняті ще у 90-х роках: у Польщі 29 серпня 1997 року — закон про заставні листи та іпотечні банки, в

© Леоненко П.М., Бурунова О.А., 2007

Угорщині з 7 червня 1997 року набув чинності закон про іпотечні банки та іпотечні заставні листи.

Досвід створення й діяльності земельних (іпотечних) банків у нашій державі існує. Зокрема, у дореволюційний період, передусім наприкінці ХІХ — на початку ХХ століття в Україні бурхливо розвивалися подібні установи. Земельний (іпотечний) кредит виник після заснування 1864 року в Одесі Земського банку Херсонської губернії. У травні 1881 року було затверджено статут Харківського земельного банку. Через рік розгорнув свою діяльність Полтавський земельний банк. 1905 року почали функціонувати Київський і Бессарабсько-Таврійський земельні банки. Це були акціонерні банки. А також діяли і приватні земельні банки: Сільський банк графині А. Браницької у Білій Церкві (1875 р.) і Сумський селянський банк (1885 р.), відкритий на пожертви мецената І.Г. Харитоненка. За ініціативи уряду Російської імперії було прийнято рішення про заснування Державного селянського поземельного банку (1882 р.) та Державного дворянського земельного банку. Найхарактернішою рисою діяльності цих банків слід назвати надання довгострокових кредитів під заставу землі терміном від 25 до 66 років під 6—10 % річних. У цей період західноукраїнські землі перебували у складі Австро-Угорської імперії, де діяли земельні банки. У Східній Галичині, зокрема у Львові, у квітні 1910 року відбулося відкриття Українського земельного банку гіпотечного, який розгорнув широку діяльність із проведення кредитних операцій під заставу землі на період до 50 років під 4,5 % річних¹. Він випускав векселі, організовував інвестиції в різні торговельно-промислові кооперативні підприємства. Цей банк був основним джерелом кредитів для західноукраїнських торговельних і виробничих сфер. Земельний банк гіпотечний займався кредитуванням українського сільськогосподарського товаровиробника до 1939 року, поки на теренах Західної України не було встановлено радянської влади. Для проведення аграрної реформи уряд Другої Речі Посполитої створив Державний земельний банк. Отже, на етнічних українських землях Польської держави земля залишалася об'єктом застави до 1939 року, тоді як на території України вона перестала виконувати цю функцію в 1917 році.

Таким чином, є багатий досвід минувшини, який вітчизняні економісти-практики можуть творчо врахувати при формуванні сучасної кредитної системи України і, зокрема, створенні Державного земельного (іпотечного) банку, який є таким необхідним для ефективного функціонування іпотечного ринку.

Утворення та діяльність банківських установ Західної України у складі Польської держави упродовж 1919—1939 років науковцями не досліджені. Проте можна виділити групу праць, у яких висвітлюються окремі питання економічної історії Західної України міжвоєнного періоду².

¹ Банки Львова: минуле і сучасне: Монографія / За ред. Я.В. Грудзевича і З.М. Комаринської. — Львів: ЛБІ НБУ, 2002. — С. 47.

² *Васюта І.К.* Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918—1939). — Львів: Вища школа, 1978.

До найгрунтовніших досліджень з проблем аграрної історії належать праці І. Васюти та Л. Корнійчука. І. Васюта розглядає еволюцію соціально-економічної структури західноукраїнського села, зміни у селянському землеволодінні, які сталися під впливом реформи 1919—1925 років, та паралельно аналізує кредитну діяльність Державного земельного банку Другої Речі Посполитої на основі фактологічного матеріалу з фондів державних архівів західних областей України та статистичних збірників Польської держави, які вперше були введені у науковий обіг. На жаль, висновки, зроблені автором, не завжди є вільними від стереотипів радянської історіографії.

Останніми роками з'явилися дослідження науковців Львівського банківського інституту Національного банку України з історії банківської справи західноукраїнських земель. У монографії “Банки Львова: минуле і сучасне” авторський колектив дослідив генезис банківської системи Львова протягом XVIII—XX століть. Дослідники, опрацювавши матеріали фондів Центрального державного історичного архіву України у Львові та Державного архіву Львівської області, висвітлили діяльність іноземних банків (друга половина XVIII — початок XX століття), коли Східна Галичина перебувала у складі Австро-Угорської імперії. Упродовж входження українських земель до Польської держави (1919—1921 роки) розглядаються лише українські фінансово-кредитні установи. Особливості й закономірності розвитку грошей та банківських установ знаходимо у підручнику “Історія грошей та банківництва”³. Автори звертають увагу на зародження та еволюцію грошово-банківської системи українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій XIX — першої третини XX століть. Показано роль Польського банку при здійсненні грошової реформи 1924 року. З. Комаринська у своїй статті, відслідковуючи історію банківської справи Західної України, згадує й про Державний земельний банк Польщі⁴.

З огляду на викладене, це дослідження про кредитну діяльність Державного земельного банку Польщі протягом 1919—1939 років є актуальним і своєчасним (враховуючи становлення ринку земельних ресурсів в Україні та установ, які забезпечуватимуть його фінансування). Ось чому ставимо за мету у статті проаналізувати джерела формування банківського капіталу та напрями кредитної політики Земельного банку в Західній Україні у порівнянні із західними воєводствами Другої Речі Посполитої в 20—30-х роках XX століття. При цьому використані архівні матеріали та періодика міжвоєнного періоду, дані з яких в науковий обіг вводяться вперше.

З нестачею власних коштів стикнулися підприємства аграрної сфери Західної України після Першої світової війни та під час економічної кризи початку 20-х років XX століття.

---

³ Скоромович І.Г., Реверчук С.К., Малик Я.Й. та ін. Історія грошей та банківництва: Підручник. — К.: Атіка, 2004.

⁴ Комаринська З. Банки та банківська справа в Західній Україні // Вісник НБУ. — 2000. — № 11.

Основною установою фінансування перетворень у сільському господарстві був один із трьох державних банків Польщі — Державний земельний банк. Його було засновано 1919 року, до 1921-го він існував під назвою Польський державний земельний банк. Головними завданнями Земельного банку були: фінансування земельної реформи польського уряду; розвиток малого й середнього підприємництва, сільськогосподарського виробництва, агропромислової сфери; відбудова господарств сіл після Першої світової війни; сприяння проведенню парцеляційної політики держави; виділення коштів для меліоративних робіт; надання позичок спеціальним кредитним установам.

Ефективно банк працював у період економічної стабілізації 1926—1929 років, коли уряд Пілсудського збільшив фінансово-економічну підтримку малого й середнього землеробства. З 1 липня 1926 року по 1 лютого 1928 року основний капітал Земельного банку зріс з 13 380 тис. до 75 млн злотих⁵. Банк змушений був розширити свою діяльність. Підтвердженням цього є виникнення відділів Державного земельного банку 1927 року в Луцьку, Катовіцах і Кракові, також 1928 року — агенції в Гдині і відділень у Пінську, Любліні та Кельці. Ще раніше, на початку 1920-х років сформувалися відділення в Познані, Львові та Вільно⁶.

Одним із завдань аграрної реформи, яку здійснював польський уряд, був розвиток сільськогосподарського підприємництва, тобто створення міцних середніх селянських господарств. Для реалізації цієї мети було виділено кошти міністерствами земельних реформ, сільського господарства, фінансів та громадських робіт. Із цих коштів було створено спеціальні фонди уряду. З фондів Міністерства земельних реформ виділяли кошти для військових і цивільних осадників, для комасації, а також на пільгові кредити для господарств і кредити для забудови сіл. Через Земельний банк на проведення меліорації та розвиток сільськогосподарського виробництва кредити надходили з фондів Міністерства сільського господарства. На 1 вересня 1929 року цими відомствами було інвестовано в господарства Польщі 219 302 тис. злотих, зокрема Міністерством земельних реформ — 140 117 тис. злотих, або 63,9% від загальної суми інвестицій, Міністерством сільського господарства — 25 644 тис. злотих, або 11,7%, Міністерством громадських робіт — 53 169 тис. злотих, або 24,2%, Міністерством фінансів — 372 тис. злотих, або 0,2%⁷ (див. табл. 1).

Державні кошти Міністерства сільського господарства за східними воєводствами Другої Речі Посполитої розподілили нерівномірно: Львівському воєводству —

⁵ *Vasylota I.K.* Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918—1939). — Львів: Вища школа, 1978. — С. 143.

⁶ Державний архів Волинської області (ДАВО). — Ф. 46. — Оп. 1. — Спр. 4894. Монографія о роли государственного земельного банка в повышении развития мелкого земледелия в 1926—1927 гг. — арк. 1.

⁷ ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 1. — Спр. 4673. Балансы и статистические сводки Земельного банка. — арк. 9.

552 позики на суму 1904 тис. злотих, Тернопільському — 843 на суму 321 тис. злотих, Волинському — 672 на суму 105 тис. злотих, Станіславському — 483 позики сумою 184 тис. злотих. Для проведення меліоративних робіт Волинському й Тернопільському воєводствам позик не було виділено. Привертають увагу кредити господарствам Львівського воєводства для розвитку тваринництва — 95 позик на суму 1524 тис. злотих⁸.

Міністерство громадських робіт через Земельний банк фінансувало відбудову селянських господарств після Першої світової війни. Всі чотири воєводства Західної України були ареною подій Першої світової війни, українсько-польської та польсько-радянської воєн і зазнали великих і людських, і матеріальних втрат. Для відновлення господарств Волинському воєводству на 1 вересня 1929 року виділено 13 837 позик на суму 7 027 тис. злотих, Тернопільському — 55 на суму 8 549 тис. злотих, Станіславському — 4033 на суму 2 671 тис. злотих, Львівському — 1927 сумою 1335 тис. злотих⁹. Переважна частка позик із спеціальних урядових фондів дісталася заможним селянам. До 1935 року Земельний банк розподілив у Західній Україні кредитів на суму 80 274 тис. злотих, виділених урядом на аграрну реформу, відбудову та розвиток сільського господарства¹⁰.

Серед 16 воєводств Другої Речі Посполитої найбільше інвестицій через Земельний банк було виділено Волинському воєводству. Для відновлення сільськогосподарського виробництва було призначено 32 562 позики, або 44 % від загальної кількості кредитів, на суму 23 388 тис. злотих, або 10,7 %. Для порівняння: Варшавському воєводству було виділено кредитів на суму 23 311 тис. злотих, Львівському — 6 612 тис. злотих, Тернопільському — 11 550 тис. злотих. Це пояснюється змінами у внутрішній економічній політиці уряду Пiлсудського. 1927 року волинським воєводою був призначений Генрик Йозевський. Він намагався привернути на свій бік українських селян. Для цього здійснювався розподіл великої частини урядових земель серед місцевого населення, кредити якому були надані Земельним банком. Це був один із методів колонізації українців. Польський уряд для утвердження свого панівного становища у чотирьох воєводствах Західної України проводив політику переселення на етнічні українські землі. Фінансував її також Державний земельний банк Польщі. Осадникам для облаштування господарств на західноукраїнських землях виділяли кредити, які розподілялися земельними відділами воєводських управлінь з фонду Міністерства земельних реформ через Земельний банк¹¹.

---

⁸ ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 1. — Спр. 4673. — арк. 9.

⁹ ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 1. — Спр. 4673. — арк. 9.

¹⁰ *Васюта І.К.* Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918—1939). — Львів: Вища школа, 1978. — С. 145.

¹¹ ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 1. — Спр. 4867. Письма и распоряжения Министерства земельных реформ окружным земельным управлениям по вопросу распределения кредитов, акции кредитные для осадников, сведения окружного земельного отдела в Земледельческий банк о займах осадникам (1927—1929).

На 1 вересня 1929 року цим банком було виділено для осадників кредитів у Волинському воєводстві — 7289 на суму 11 025 тис. злотих із запланованих 16 241 тис. злотих, Тернопільському — 3709 на суму 4952 тис. злотих із 4983 тис. злотих, Станіславському — 242 на суму 1578 тис. злотих із 1716 тис. злотих, Львівському — 2401 на суму 3321 тис. злотих¹². Отже, найбільшого впливу осадницької політики уряду Другої Речі Посполитої зазнали Волинське й Тернопільське воєводства. Разом з оборотного фонду аграрної реформи до початку 1935 року 21 241 осадник із чотирьох воєводств Західної України одержав позик на суму 46 213 тис. злотих¹³.

Відмінності у кредитуванні східних воєводств урядом Другої Речі Посполитої можна пояснити, по-перше, різною політикою польської держави щодо населення Східної Галичини та Волині, по-друге, у воєводствах Східної Галичини був сильніше розвинений національно-господарський рух, по-третє, у Східній Галичині діяли українські кредитні інституції, які надавали кредити дрібним селянським господарствам.

Основними дебіторами (позичальниками) Державного земельного банку були: селянські господарства, кооперативи, комунальні установи, аграрно-торговельні та аграрно-промислові підприємства, громадська установа сільськогосподарських культур, парцеляційні установи. Банк надавав такі види позик: довгострокові на 30 років під заставу землі; середньострокові від 3 до 5 років; короткострокові — від кількох місяців до 1 року¹⁴ (див. табл. 2).

Кредити надавалися індивідуальним і колективним сільськогосподарським виробникам, водним товариствам, кооперативам, комунальним установам.

Через Державний земельний банк могли отримати позики кооперативи споживчі, молочарні, торговельні, агровиробничі, кредитні та інші. 1929 року кредитні кооперативи отримали 32,4 % від загальної суми кредитів, а торговельні кооперативи — 18,8 %, молочарні — 1,7 %, споживчі — 1,2 %¹⁵. 1929 року питома вага кооперації в короткострокових операціях земельного банку в Східній Галичині становила 37,2 %, а на Волині — 42,8 %. Під час економічної кризи 1929—1933 років банк скоротив кооперації короткострокові кредитні операції та збільшив кредитування індивідуальних клієнтів. У зв'язку з цим частка короткострокових кредитів банку кредитній кооперації Волині 1934 року знизилася до 34,3 %, у Східній Галичині — до 30,8 %. Навпаки, частка індивідуальних і колективних короткострокових кредитів банку для сільських господарств Волині піднялася з 26,4 % 1929 року до 45 % 1934 року, у Східній Галичині — відповідно з 5 до 29,3 %¹⁶.

¹² ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 1. — Спр. 4673. — арк. 9.

¹³ *Васюта І.К.* Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918—1939). — Львів: Вища школа, 1978. — С. 30.

¹⁴ Що зробив Державний рільний банк для хліборобів // Волинський господар, 1930, 15 студня. — С. 5.

¹⁵ ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 1. — Спр. 4673. — арк. 6.

¹⁶ *Васюта І.К.* Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918—1939). — Львів: Вища школа, 1978. — С. 145.

Таблиця 1. Кредити з урядових фондів, виданих через Державний земельний банк на 01.09.1929 року*

Восеводства	Всього			Міністерство земельних реформ		Міністерство сільського господарства		Міністерство громадських робіт		Міністерство фінансів	
	Кількість кредитів	%	Сума, тис. злотих	Кількість кредитів	Сума, тис. злотих	Кількість кредитів	Сума, тис. злотих	Кількість кредитів	Сума, тис. злотих	Кількість кредитів	Сума, тис. злотих
Польща	232438	100	219302	100	140117	6199	25644	98579	53169	559	372
у відсотках	100		100		54,7	2,7	11,7	42,4	24,2	0,2	0,2
Варшавське	16366	7,0	23311	10,6	10766	322	5795	5141	3083	137	94
Лодське	5227	2,3	14184	6,5	4657	216	8290	520	520	33	25
Келецьке	16541	7,1	16454	7,5	14379	198	796	1941	817	23	15
Люблінське	24990	10,8	17842	8,1	16311	195	1046	8422	4311	62	34
Білостоцьке	30518	13,1	19352	8,8	18785	1004	1349	10708	7589	21	14
Віленське	26256	11,3	16215	7,4	13675	358	1102	12201	5569	22	15
Новгородське	16436	7,1	12273	5,6	7284	742	612	8401	4648	9	6
Поліське	27270	11,7	14542	6,6	4792	386	236	22080	8304	12	9
Волинське	32562	14,0	23388	10,7	18035	672	105	13837	7027	18	15
Познанське	4362	1,9	18327	8,4	4268	60	2638	—	—	34	31
Поморське	5119	2,2	18401	8,4	5024	34	419	43	269	18	13
Краковське	1487	0,6	1831	0,8	355	119	740	975	791	38	27
Львівське	4971	2,1	6612	3,0	2401	552	1904	1927	1335	91	52
Станіславське	6088	2,6	4581	2,1	1553	483	184	4033	2671	19	10
Тернопільське	14135	6,1	11550	5,3	4723	843	321	8549	6235	20	11
Шльонське	110	0,1	439	0,2	93	15	107	—	—	2	1

*ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 1. — Спр. 4673, арк. 9.

Таблиця 2. Короткотермінові кредити Державного земельного банку*

Кредитори	Кредити			
	На 01.01.1927		На 01.10.1929	
	тис. злотих	%	тис. злотих	%
Сільськогосподарські виробники	12 140	13,6	33802	12,8
Кооперативи	29 812	33,5	142272	54,0
Комунальні установи	5 695	6,4	57725	21,9
Аграрно-торговельні та аграрно-промислові підприємства	38 166	42,8	22364	8,5
Громадська установа сільськогосподарських культур	2 262	2,5	1199	0,5
Акціонерні банки	—	—	3301	1,3
Парцеляційна установа	1 093	1,2	2572	1,0
Всього	89 168	100	263235	100

*ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 8. — Спр. 624.

Індивідуальну та колективну клієнтуру банку становили переважно заможні прошарки села, які одержували кредити на виробничі потреби. Серед цієї категорії клієнтів дрібні та середні селяни були винятком.

Державний земельний банк видавав кредити повітовим комунальним банкам, повітовим ощадним касам, гмінним позичково-ощадним касам. За 1927 рік короткострокові кредити комунальним установам різко збільшилися з 5 695 тис. злотих (6,4%) на 1 січня до 25 233 тис. злотих (20,2%) на 1 грудня. На 1 грудня 1929 року комунальним установам земельний банк надав кредитів на суму 56 534 тис. злотих, в тому числі для Львівського відділення банку — 4924 тис. злотих (17,5%), для Луцького — 5 142 тис. злотих (25%). Повітовим комунальним банкам — 1 208 тис. злотих, повітовим ощадним касам — 40 056 тис. злотих, гмінним позичково-ощадним касам — 15 174 тис. злотих¹⁷. Повітовому комунальному банку Львова на 1 грудня 1929 року було видано короткострокових кредитів на суму 81 тис. злотих (0,3%), повітовим ощадним касам Львова — на суму 4 843 тис. злотих (17,2%), відповідно Луцькому повітовому комунальному банку — 240 тис. злотих (1,2%), повітовим ощадним касам — 3 040 тис. злотих (14,8%), гмінним позичково-ощадним касам — кредитів на суму 1 862 тис. злотих (9,0%)¹⁸. Питома вага в короткострокових кредитних операціях Луцького та Львівського відділів земельного банку на 1 січня 1935 року становила 16,8%. Банківські кредити комунальні каси відпускали землеробам за ставки 12—13% річних виключно на виробничі потреби¹⁹. Ці кредити потрапляли до середніх селянських господарств.

Державний земельний банк був іпотечною установою. Він був, з одного боку, емітентом довгострокових заставних листів і меліораційних облігацій, з другого, — кредитором під заставу нерухомості.

¹⁷ ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 1. — Спр. 4673. — арк. 38.

¹⁸ ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 1. — Спр. 4673. — арк. 38.

¹⁹ *Васюта І.К.* Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918—1939). — Львів: Вища школа, 1978. — С.145.

Селянські господарства після світової війни й економічної кризи початку 1920-х років були неплатоспроможними. Тому Земельний банк надавав і довгострокові позики під заставні листи, гарантом яких виступала Державна казна. Банк здійснював емісію цінних паперів для придбання землі та інвестицій в селянські господарства. Відповідно заставними зобов'язаннями були земля та селянські господарства. Державний земельний банк випускав в обіг такі цінні папери: 8-відсоткові заставні листи номіналом 50, 100, 150, 1 000, 5 000 злотих, 7-відсоткові заставні листи номіналом 100, 500, 1 000, 5 000, 10 000 злотих, а також 7-відсоткові (4,5 % — з 1939 року) меліораційні облігації номіналом 1 000, 5 000 та 10 000 злотих²⁰. Заставні листи банку були індиційовані на золото в умовах інфляції.

Видача довгострокових кредитів Земельним банком з 1 липня 1926 року по 1 лютого 1928 року збільшилася з 628 тис. до 46 469 тис. злотих. Ці кредити були призначені для купівлі землі, сплати боргів та підвищення ефективності селянських господарств. З 1 вересня по 1 листопада 1929 року сума довгострокових кредитів на купівлю землі збільшилася на 1 874 тис. злотих, а інвестиції в господарства — на 2791 тис. злотих. Позики на придбання землі видавалися банком під 8- та 7-відсоткові заставні листи. За вказаний період частка довгострокових кредитів під 7-відсоткові заставні листи зросла на 1628 тис. злотих, на 8-відсоткові — на 246 тис. злотих. Найбільше інвестицій Земельний банк спрямував з вересня по листопад 1929 року в господарства площею від 5 до 20 га (0,2 % від загальної суми кредитів), від 20 до 50 га (0,1 %)²¹ (див. табл. 3). З 1925-го по 1932 рік банк видав під іпотеку на сільськогосподарські інвестиції та погашення обтяжливих боргів у чотирьох воєводствах Західної України довгостроковий кредит на суму 16 969 тис. злотих.

Таблиця 3. Розподіл довгострокового кредиту Земельного банку між різними групами господарств Західної України в 1925 — 1931 роках*

Групи господарств	Кількість кредитів	Сума кредиту, тис. злотих	Припадало кредиту пересічно, злотих	
			На 1 га	На господарство
До 5 га	822	2108	743	2564
5 — 20 га	1449	8302	568	5722
20 — 50 га	183	3066	544	16754
50 — 100 га	49	1659	294	33857
100 — 200 га	30	1621	381	54033
Понад 200 га	4	213	197	53250
Всього	2537	16969	498	6688

*ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 9. — Спр. 480. — Арк. 6

²⁰ www.oblsgacjerp.pl

²¹ ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 1. — Спр. 4894. Монографія о роли государственного земельного банка в повышении развития мелкого земледелия в 1926—1927 гг. — арк. 7, 30.

Ці дані свідчать, що розмір кредиту на гектар площі знижувався у міру збільшення величини господарства. Львівський та луцький відділи Земельного банку до кінця 1934 року відпустили на сільськогосподарські інвестиції в Західній Україні 41 321 тис. злотих короткострокового та середньострокового кредиту²². Ці гроші через кооперативи, кредитні спілки, акціонерні банки та каси потрапили до заможних верств, які значну їх частину відпускали на придбання сільськогосподарських машин і знарядь.

Наша розвідка підводить до таких висновків:

1. Розвитком сільськогосподарського підприємництва на західноукраїнських землях у складі Другої Речі Посполитої займалися банки державної форми власності, в тому числі й Державний земельний банк.

2. Державний земельний банк сприяв здійсненню аграрної реформи польського уряду.

3. Аграрна реформа відповідними міністерствами здійснювалася шляхом кредитування сільськогосподарського виробництва через Земельний банк та його відділення у воєводствах.

4. Посередниками у розподілі кредитів Земельного банку між селянськими господарствами були комунальні банки та каси.

5. Державний земельний банк був іпотечною установою.

6. На купівлю землі, сплату боргів і раціоналізацію господарств банк видавав довготермінові позики у заставних листах під іпотечне зобов'язання за відносно невисокої процентної ставки (7% та 8% річних).

7. Земельний банк сприяв виконанню державної програми із кредитування меліоративних робіт через довгострокові кредити в 4,5-відсоткових меліоративних облігаціях.

8. Кредити Земельного банку сприяли зміцненню сільськогосподарського підприємництва, особливо в другій половині 1920-х років.

9. Діяльність Державного земельного банку на західноукраїнських землях сприяла колонізації етнічного населення.

---

²² *Васюта І.К.* Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918—1939). — Львів: Вища школа, 1978. — С. 116